

Muistio

*Huoltaja-säätiön seminaari Sosiaalityö ja sen osaaminen muuttuvissa rakenteissa 30.9.2016/
Jenni Simola*

SOSIAALITYÖ JA SEN OSAAMINEN MUUTTUVISSA RAKENTEISSA

Sosiaalityön koulutuksen tulevaisuudesta keskusteltiin Huoltaja-säätiön seminaarissa, joka avasi säätiön seminaarisarjan sosiaalialan uudistumistarpeista. Historiallisesti merkittävän hallintorakennemuutoksen lisäksi koko toimintaympäristö on muutoksessa. Nyt kysytään sosiaalisen paikkaa ja sitä, millä tavoin orientoituneita ovat ne uudet sosiaalityön ammattilaiset, jotka tulevat työskentelemään 2020-luvulla ja siitä eteenpäin.

Professori **Mikko Mäntysaaren** seminaarialustus käsitteli sosiaalityön asiantuntijuutta uusissa sote-rakenteissa ja palveluissa sekä niiden vaatimuksia sosiaalityön koulutukselle. Tänä syksynä sosiaalityön maisteriohjelmissa aloittaneet opiskelijat tulevat valmistuessaan siirtymään uudenlaiseen organisaatioon. Opetukseen on saatava sisällöllisiä muutoksia nopeasti, mutta tehtävä on vaikea, sillä vielä ei tiedetä, mihin ollaan menossa.

Hallituksen sote-esityksessä maakuntatoimijoille esitetään tarkkaa seuranta- ja arviointivelvoitetta, ja sen tulisi näkyä myös opetuksessa. Johtamiseen, hallintoon ja talouteen liittyvä osaaminen sekä rakenteellinen työote tulevat korostumaan. Tutkimuksessa tarvitaan sosiaalityön muutosteoriaa, nykyistä enemmän kvantitatiivista tutkimusta sekä tutkimusta näyttöön perustuvien käytäntöjen pohjaksi. Sosiaalityö tulisi määrittää tieteeseen ja tutkimukseen perustuvana ammattina. Myös uusia keinoja tuttujen tavoitteiden saavuttamiseksi on otettava haltuun, tästä esimerkkinä Mäntysaari mainitsi sosiaalisen markkinoinnin.

Seminaarin paneelissa sosiaalityön roolista muuttuvissa rakenteissa keskustelivat professori **Kirsi Juhila** (Tampereen yliopisto), yliopistonlehtori **Taru Kekoni** (Itä-Suomen yliopisto), sosiaalityöntekijä **Katariina Kohonen** (HUS), johtava sosiaalityöntekijä **Heidi Muurinen** (Espoo) ja toimitusjohtaja **Torbjörn Stoor** (FSKC). Paneelikeskustelujen pohjalta ylisosiaalineuvos **Aulikki Kananoja** ja professori **Mirja Satka** esittivät teemasta vielä loppukommenttinsa.

Tähän muistioon on koostettu seminaarissa käytyä keskustelua.

Johtajuuden ottaminen sosiaalityön sisällön määrittelyssä

Sosiaalityön roolin ja sisällön määrittely on saatava agendalle sosiaalityön toimesta, sillä jos sitä ei tehdä alan sisältä käsin, muut tekevät sen alan ulkopuolelta. Sosiaalityön muutoksen tarve ei johdu hallintomuutoksesta (sote-uudistus), vaan maailman muutoksesta. Organisaatiojärjestelyt eivät määritä sitä, miten ihmiset tekevät työtään. Sosiaalityön on haastettava itsensä, sillä muutos lähtee alan sisältä ja sosiaalityöllä itsellään on voima muuttaa sosiaalityötä. Tästä on nähtävissä jo merkkejäkin. Esimerkiksi facebookissa toimiva Sosiaalityön uraverkosto on uudenlainen liikkeellelähtö, ja nuorten sosiaalityöntekijöiden keskuudessa ammatti-identiteetin ja itsetunnon muutos on selvästi jo meneillään.

Sosiaalityön pitää viestiä itsestään myös ulospäin. Tutkimuksen täytyy muuttua avoimemmaksi ja asiakkaat ja työntekijät tulee ottaa siihen mukaan. Käsitteet voisivat olla niitä sosiaalityön ”tuotteita”, joita markkinoida ulospäin. Viestinnässä voitaisiin käyttää pelkän tiedon lisäksi tarinoilla vaikuttamista, koska sosiaalityössä ollaan tarinoiden ammattilaisia ja sosiaaliala on tunteista rikas. Myös idea radio-

ohjelmasarjasta ”dosentti puhuu sotesta” -hengessä sai kannatusta. Rakenteellisessa sosiaalityössä taas on kyse kriittisestä näkökulmasta, jota ei useinkaan haluttaisi kuulla. Se pitää onnistua kääntämään niin, että myös organisaatiot hyötyvät, jos sosiaalityöntekijät voivat ottaa koko potentiaalinsa käyttöön.

Rohkeasti yhteistyöhön

Niin sosiaalityön tutkimus kuin käytäntökin on ollut pitkälti vain sosiaalityön piirissä tehtyä, mutta nyt on tullut aika avautua yhteistyölle. Tämä tarkoittaa moniammatillista yhteistyötä, monialaisuutta tieteessä sekä asiakasosallisuutta. Vuorovaikutuksen ansiosta yhteistyö on parhaimmillaan enemmän kuin osiensa summa.

Sote-uudistuksessa erityinen huomionkohde on niissä ihmisissä, jotka tarvitsevat monien eri ammattilaisten palveluita. Tälle yhteistyölle tarvitaan myös koordinaattori, joksi ehdotettiin sosiaalityöntekijää. Ei kuitenkaan pelkästään niin, että koordinoidaan palveluita ja ohjataan ihminen muualle, vaan jonkun täytyy olla asiakkaana olevien perheiden ja yksilöiden omatyöntekijä. Käytännön työssä asiakas jää neuvotteluissa helposti moniammatillisten tiimin alle – omatyöntekijä voisi olla se luotettu, joka on tilanteessa asiakkaan kanssa. Sosiaalityöntekijät voivat ohjata ammattilaisten yhteistyötä yhteisen asiakkaan elämäntilanteen kautta lähteväksi yhteistyöksi ammattikuntien yhteistyön sijaan.

Yhteistyöhön tulee ottaa mukaan myös sosiaalityön asiakkaat ja kansalaiset. Tämä koskee niin kehittämistä ja tutkimusta kuin käytännön työtäkin. Suhde asiakkaaseen täytyy muuttaa byrokraattisesta vallankäyttäjistä sosiaalityöntekijäksi, ja siinä on koulutuksella paljon tehtävää. Sosiaalityön historiana ja painolastina on virasto, mutta nyt sosiaalitoimistosta täytyy lähteä ulos.

Myös sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen työnjako nousi esille, ja tuleva toimeentulotuen Kela-siirto tarjoaa aikuisosiaalityössä mahdollisuuden valtakistojen ratkaisuun. Sosiaalityöntekijöiden työn tulisi saada vahvempi yhteiskunnallinen ja rakenteellinen ulottuvuus ja sosiaaliohjaajien tulisi saada tehdä lähityötä, ohjausta ja neuvontaa.

Kunta on jatkossakin tärkeä yhteistyökumppani, vaikka suuri osa sosiaalityöntekijöistä työskentelisi maakunnan organisaatioissa. Ihmiset asuvat edelleen kunnissa ja palvelut sijaitsevat kunnissa. Myös hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen eli ehkäisevä työ on jätetty maakunnilta kuntiin. Uusia yhteistyökumppaneita on opittava myös huomaamaan, koska niitä on jatkossa esimerkiksi markkinoilla. Lopultahan yhteistyössä on kyse oppimisesta: meidän kaikkien on opittava toimimaan uudenlaisessa transnationaalisessa toimintaympäristössä, ja opimme toinen toisiltamme.

Rakenteellisen sosiaalityön merkitys kasvaa

Sosiaalityön rooli kiinnittyy jatkossa vahvasti rakenteelliseen työhön, sosiaalityön tutkimukselliseen ja arvioivaan tehtävään. Sosiaalityön lähtökohtana pitäisi olla paljon voimakkaammin se, että työ kohdentuu eriarvoisuuden vastustamiseen. Se edellyttää rakenteellisen sosiaalityön vahvistumista.

Sosiaalityön arvopohja haluttiin lähtökohdaksi myös sote-yhteistyöhön: millä ehdoilla ja minkälaiseen soteen ollaan menossa mukaan. Soten lähtökohtana on, että pienennetään eroja, ja erityinen huomionkohde on niissä ihmisissä, jotka tarvitsevat monenlaisia palveluja eli ovat monella tavalla heikossa asemassa. Sosiaalityön pitää keskittyä huolehtimaan näistä kaikkein vaikeimmassa asemassa olevista ja tuoda myös sote-muutoksessa esille se, mikä on näiden ihmisten asema uusissa rakenteissa. Esimerkiksi palveluiden valinnanvapauden riskit tulee nostaa esille, ja se on sosiaalityön tehtävä. Toisaalta on muistettava myös se, että hallinnollinen sote-uudistus ei yksinään muuta mitään, jos politiikka ei muutu.

Myös koulutuksen tulee lähteä tästä: millainen on se yhteiskunta, jossa elämme, mihin olemme menossa ja mistä pitäisi olla huolissaan.

Sosiaalityöntekijän rakenteellinen asiantuntijuus kuuluu myös mikrotilanteisiin. Vaikeiden kompleksisten elämäntilanteiden sosiaalisen taustan jäsentäminen muille ammattilaisille on tärkeää. Jos sosiaalityöhön ei tule yhteiskunnallisempaa otetta, ei ole perusteita sille, miksei ylempi ammattikorkeakoulututkinto riittäisi sosiaalityöntekijän tehtäviin. Tarvitaan myös yhteisötasoisin ongelmiin puuttuvia menetelmiä. Sosiaalityötä voidaan kritisoida keskittymisestä ainoastaan alueellisiin yhteisöihin, vaikka niistä hiivutaan parasta aikaa pois ja tilalle tulee muunlaisia yhteisöjä.

Rakenteellisen sosiaalityön tai sosiaalisen raportoinnin opetus on jokseenkin vähäistä, lähinnä se toteutuu käytäntötutkimuksen muodossa ja osaamiskeskusyhteistyönä. Rakenteellisen sosiaalityön erikoistumiskoulutus on alkanut ja koulutuksessa pohditaan, miten rakenteellista sosiaalityötä konkreettisesti tuodaan työyhteisöihin. Riskinä on sosiaalityön katoaminen perustasolta, koska siellä tehdään yhteistyötä esimerkiksi kolmannen sektorin ja kuntien kanssa. Sosiaalityön pitää olla valppaana läsnä perustasolla rakenteellisen ja ehkäisevän työn näkökulmasta. Keskustelussa rakenteellista työtä ehdotettiin kuntien tehtäväksi, toisaalta ihmeteltiin, kuka sitä kunnissa tekisi ja millä resursseilla. Jos kunnassa ei ole sosiaalityöntekijöitä, ei siellä ole rakenteellista sosiaalityötäkään.

Tutkimuksen ja kehittämisen tulevaisuus

Viimeisimmässä sote-esityksessä annetaan maakunnalle tarkka seurantavelvoite ja suora käsky kehittämistyöhön. Kehittämistoiminta ei siis lopu, mutta sen organisointi tulee muuttumaan. Miten käy sosiaalialan osaamiskeskuksille? Entä miten kehittämisselvoite tulee näkymään palveluita tuottavissa yrityksissä?

Yliopiston rooli sote-uudistuksessa herättää huolta. Hallituksen sote-esityksessä maakunnan kehittämistoimet on määritelty maakunnan johtoa tukeviksi, eikä tutkimusvelvoitteesta puhuta lainkaan. Yliopisto tarvitsee paikan rakenteissa, sekä maakuntatasolla että viidellä yhteistyöalueella. Tärkeää kuitenkin on, ettei tutkimusta pirstota liian pieniin, haavoittuviin yksiköihin, sillä maakunta ei ole mikään tutkimusyksikkö.

Suomalaisen sosiaalityön tutkimuksen vahvuus on ollut laadullisessa tutkimuksessa eikä sitä pidä hukata, mutta pitää oppia tekemään myös kvantitatiivista tutkimusta. Sen avulla päästään myös yhteistyöhön terveystieteen ja taloustieteen tutkijoiden kanssa. Lisäksi tarvitaan kvanti-kvalijaon ylittävää metodologiaa. Tulevaisuudessa olemme nykyistä monitieteisemmässä tutkimusyhteisössä, jossa ei voida ajatella liian perinteisesti. Tästä aiheesta ehdotettiin järjestettäväksi työryhmä Sosiaalityön tutkimuksen päville. Tärkeää olisi myös koota olemassa olevaa tietoa, esimerkiksi tehdä kirjallisuuskatsauksia opinnäytteinä, ja jäsentää asioita käsitteellisesti. Tiedon tuottamista pitää kehittää suunnitelmallisesti ja koordinoitusti.

Tulevaisuuden sosiaalityön osaaminen ja sen opettaminen

Sosiaalityön tutkimuksen ja koulutuksen sisällöllisillä muutoksilla on kiire, sillä tuleva muutos on paljon enemmän kuin pelkkä organisaatiomuutos. Sosiaalityöntekijä tarvitsee monenlaista osaamista, jota lyhyt koulutus ei pysty tuottamaan. Siksi rakenteiden pitää mahdollistaa kentällä oppiminen sekä tutkimustoiminnan ja käytännön työn yhdistäminen. Myös moniammatillisen yhteistyön tulee näkyä jo koulutuksessa, myös käytäntöyhteydessä.

Tulevaisuuden sosiaalityöntekijältä vaaditaan ketteryyttä ja kykyä reagoida nopeasti, ja se on haaste kouluttajille. On opetettava oppimisen logiikkaa, koska emme vielä tiedä, mitä on tulossa. Tarvetta on myös yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteistyölle.

Johtamisen, arvioinnin, talouden ja laadunhallinnan osaaminen korostuvat. Niitä on hyvä osata kritisoida, mutta myös käyttää. Myös digitalisaatiolla on sosiaalityölle paljon annettavaa, niin hyvässä kuin pahassa. Teknologiaa hyödyntämällä voidaan säästää resursseja ja luoda vaikuttavia palveluita, mutta myös digisyrjäytymisen uhka on otettava vakavasti. Kun digitalisaatio etenee, taloudellisen köyhyyden rinnalle syntyy uudenlaista kommunikaatio- ja informaatioköyhyyttä.

Muistion laatinut VTK Jenni Simola toimi seminaarin sihteerinä. Hän on sosiaalityön maisteriopiskelija Helsingin yliopistossa ja Huoltaja-säätiön sosiaalialan uudistumistarpeita käsittelevän seminaarisarjan assistentti.